

МЕТОДОЛОГИЯТА НА НЕОКЛАСИЧЕСКИЯ ИКОНОМИКС: СЪВРЕМЕНЕН ДИСКУРС

Васил Тодоров

Институт за икономически изследвания при
Българската академия на науките

How to cite this article / Как да се цитира тази статия:

Todorov, V. (2022). Metodologiyata na neoklasicheskia ikonomiks: savremenен diskurs [The Methodology of Neoclassical Economics: A Contemporary Discourse]. *Economic Thought Journal*, 67(1), pp. 7-27 (in Bulgarian).

To link to this article / Връзка към статията:

Published online / Публикувана онлайн: 2 June 2022

Submit your article to this journal / Изпратете статия за публикуване

<https://etj.iki.bas.bg>

Article views / Статията е видяна:

View related articles / Други подобни статии:

View Crossmark data / Вж. информация от Crossmark:

Citing articles / Цитиращи статии:

View citing articles / Вж. цитиращи статии:

МЕТОДОЛОГИЯТА НА НЕОКЛАСИЧЕСКИЯ ИКОНОМИКС: СЪВРЕМЕНЕН ДИСКУРС

Васил Тодоров

Институт за икономически изследвания при
Българската академия на науките

Резюме: Предложена е обобщена характеристика на методологията на неокласическия икономикс, на нейните компоненти и на застъпваните в тях виждания. Като основни компоненти на методологията са идентифицирани: априоризъм; дедуктивизъм, априорен дедуктивизъм; аксиоматика /постулиране; аксиоматико-дедуктивно изграждане на теорията; математическа формализация; представата за вярна теория, към която се придържа неокласиката; инструменталност; проверка на теорията чрез прогнозите ѝ; атомизъм, редукционизъм и методологически индивидуализъм; игнориране на обществената и на природната среда. Направени са изводите, че: (1) водещо влияние върху развитието на неокласическия икономикс има априорният и в частност аксиоматичният дедуктивизъм (а не методологическият индивидуализъм, както обикновено се смята); (2) първопричините за развитието на неокласиката през втората половина на XX век и досега като инструментална, а не като обясняваща теория, както и за разминаването ѝ с реалността, са именно в методологията. Поставен е въпросът какъв тип теория – инструментална или обясняваща, би трябвало да се преподава в университетите и да доминира в експертното, макроуправленското и в публичното пространство.

Ключови думи: икономическа теория; методология; методология на неокласическия икономикс

JEL codes: B41; A10

Received 17 January 2022

Revised 31 January 2022

Accepted 15 February 2022

Увод

Методологията на неокласическия икономикс се обсъжда в много публикации.¹ Но ако се запитае коя и каква е тя, кои са нейните компоненти и какви са

¹ Значително влияние върху нея оказват есето на Лайонел Робинс за природата и значимостта на икономическата наука и за нейната методология (Robbins, 1932), студията на Милтън Фридман „Методологията на позитивния икономикс“ (Friedman, 1953) и последващият я десет години по-късно учебник на Ричард Липси „Въведение в позитивния икономикс“ (Lipsey, 1963), в който методологията е основна тема. Сред по-известните публикации по неокласическата методология могат да се отбележат също: Blaug (2004); Hausman (1992); Hutchison (1996; 1998); Lowson (1997); Udehn (2001), както и публикации от български автори: Младенова (2011, гл. 4); Върбанов (2000; 2001а; 2001б; 2006); Минчев (2012 и 2013, с. 9-12, част II); Чипев (2006; 2016); Канев (2016); Беев (2018); Атанасова (2013; 2014); Тодоров (2007). Темата присъства и в статии в рускоезични списания: Рязанов (2004); Автономов (2006); Болдырев (2006); Каз (2007); Розмаинский (2008); Кирдина (2013а; 2013б); Ореховский (2016); Патрон и Никитина (2018); Орехов (2019); Тамбовцев (2020).

вижданията ѝ във всеки от тях, със сигурност ще се затрудним с отговора. За отбелязване е също, че в университетските учебници по неокласически икономикс обикновено няма тема „методология“.

В контекста на съвременния дискурс за неокласическата методология в представеното изследване са идентифицирани основни нейни компоненти и застъпвани в тях виждания и тези. Обсъдено е и влиянието на методологията върху теорията. Термините „неокласически икономикс“, „неокласическа теория“ и само „неокласика“ се употребяват като равнозначни; също и понятията „аксиома“ и „постулат“, както и изразите „методология на неокласическия икономикс“ и „неокласическа методология“.

Под „методология“ понякога се имат предвид изследователските методи в определена научна област или дори в конкретно изследване. Тук методологията се разбира като научен мироглед за природата на познавателната дейност и на знанията, получавани чрез нея; като виждания за това как се създават, проверяват и развиват научните знания, за строежа на теориите и тяхната достоверност, за съотношението между знанията и теориите, от една страна, и реалността, от друга.

Основни компоненти на неокласическата методология

Априоризъм

В дискусиите за природата и източниците на научното икономическо знание, за пътя, по който се достига до икономическите теории, и за тяхната проверка се открояват два възгледа, обозначаваани най-често като „емпиризъм“ и „априоризъм“. Различията между тях са много, а в основата им стои вечният въпрос за това как се достига до теоретичното знание, каква е ролята на мисленето, наблюдението, фактите и опита в познавателната дейност (Младенова, 2011, с. 313).

Според първия възглед познавателният процес, в който се създават теориите, започва с емпирично знание: наблюдения върху изучаваната реалност, събиране и систематизация на факти, извършване на контролирани и проследяване на неконтролирани експерименти. Чрез различни познавателни методи от натрупания емпиричен материал се извежда теоретично знание.

Другият възглед – априоризмът, не оспорва наличието на факти от реалността и участието им в познавателния процес, но според него началото не е в тях, а в знание, присъщо на човека „a priori“ (т.е. преди опита; знание, предхождащо запознаването с фактите), и не е възможно теоретичното знание да се изведе от емпиричното. Не е възможно, защото съгласно философския възглед, към който се придържа априоризмът, *теоретично* е знание, което е *логически* изведено и е *логически* вътрешно взаимоотнобвързано; от фактите могат да се получат сведения, да се изведат емпирично тенденции, зависимости и т.н., но не може да се изведе логика.²

² *Илюстрация.* От това, че полярните мечки, които сме наблюдавали досега, са бели, не може логически да се обоснове и да се изведе правило, че всички, които ще видим занапред, ще бъдат също бели.

Според априоризма мисленето е изначално присъщо на човека, създадените от човешкото мислене теоретични конструкции могат *да се приложат* към емпиричния материал, но не и *да се изведат* от него. С времето възгледът търпи развитие. Първоначалните представи, че човекът „a priori” е надарен (например от Всевишния) със знание³ еволюират в по-нови версии като вижданията за теоретичната натовареност на фактите и доктрината *Verstehen*.⁴ Основната идея на априоризма от този по-късен период е, че теоретичното знание не може да се извлече от фактите, веднъж, защото от тях не могат да се изведат *логически* зависимости, и втори път, защото какво ще се разбере от фактите, зависи от това как те ще се осмислят; осмислянето на свой ред се обуславя от знание, което *не се извлича* от фактите, а с което *се подхожда* към тях. От едни и същи факти могат да се извлекат различни и дори противоречащи си знания – зависи как е подхождено към фактите, как са интерпретирани и разбирани.

Емпиризмът също присъства като възглед в неокласическата методология. Най-известни негови привърженици и критици на априоризма са Теренс Хътчисън (за него вж. повече в Блауг, 2004, с. 150-153), Младенова (2011, с. 277-280) и Пол Самуелсън (повече за проемпиристката нагласа на Самуелсън вж. в Младенова, 2011, с. 281-282, 289-290). Но в неокласическата методология силен превес има априоризмът. Той „разчиства пътя” за доминацията на дедуктивизма в неокласиката и за разминаването ѝ с реалността.

Дедуктивизъм

Дедукцията е добре известен познавателен метод. В статистически термини: налично знание за една съвкупност се пренася и като знание за всеки от случаите в нея. Отправното налично знание може да е различно по вид и произход – емпирично, априорно, хипотеза, аксиома.

Дедуктивизмът има дълга история в развитието на икономическите теории. През XIX, а дори и още през XVIII век един от източниците му в теоретичното икономическо знание е физиката. Много дедукция има при Рикардо. Уилям Джевънс, един от създателите на маржинализма, „отстоява... дедуктивния модел на познанието” (Блауг, 2004, с. 125). Аналогично е положението в цялата маржиналистка школа, а след това и при „неоавстрийците” (Мизес, Хайек и техните последователи). От маржиналистите, през Маршал и досега дедуктивизмът има силно присъствие в неокласиката.

Априорен дедуктивизъм

Както беше отбелязано, дедукция може да се прилага върху различно по вид и произход начално знание. *Априорен дедуктивизъм* ще наричаме дедукцията върху априорно знание. Априорният дедуктивизъм е базисен компонент на

Този възглед идва от философията на науката/епистемологията/теорията на познанието, а за неокласиката от средата на XX век и досега по-конкретно – от логическия позитивизъм.

³ Надарен е според мен биологично, а не от Всевишния и не със знание, а със способност за мисловна дейност.

⁴ Доктрината *Verstehen* (от нем. *verstehen* – разбирам) поставя ударението не върху фактите, а върху това как те ще бъдат разбрани и интерпретирани. Тя влиза в методологията на икономическата наука чрез Макс Вебер (за Вебер вж. Кирова, 2008).

методологията на неокласическия икономикс. През първите десетилетия на миналия век той насочва теорията към (в значителна степен) априорно изградените образи на икономическия човек и на робинзонадите и чрез дедуктивен анализ пренася получените знания върху явленията, отношенията и участниците в реалната икономика. Резултатът е несъответствие между теоретичните построения и реалността.

От средата на миналия век, когато неокласиката влиза в етапа на формализация и математизация, *априорният дедуктивизъм е сред нейните водещи методологични принципи. Той насочва теорията към априорно издигане на аксиоми, подложени след това на дедуктивни разсъждения.* В неокласическата методология има и други възгледи (Хътчисън, Самуелсън)⁵, за които вече споменахме, но те са изтласкани в периферията ѝ.

Априорният дедуктивизъм стои в основата на неокласическите виждания за изграждането, съдържанието и проверката на неокласическата теория, които ще разгледаме по-нататък.

Аксиоматика/Постулиране

Използването на аксиоми/постулати при създаването и развитието на теорията е друга характерна черта на неокласическата методология. Както е известно, аксиоматизиране има в различни области на науката и се среща още в древността (Евклидовата геометрия, математиката на Питагор). При неокласиката аксиоматизирането/постулирането започва още с нейното създаване и се засилва особено много след средата на XX век в етапа на математическата ѝ формализация.

Аксиоматико-дедуктивно изграждане на теорията

Дедукцията върху аксиоматично знание ще наричаме *аксиоматичен дедуктивизъм*. Аксиомите са вид априорно знание, съответно аксиоматичният дедуктивизъм е вид априорен дедуктивизъм. Аксиоматичният дедуктивизъм е широко застъпен при изграждането на неокласическата теория, особено в периода на математическата ѝ формализация, както и досега.

Ще въведем още два термина: „*аксиоматико-дедуктивна*“ и „*хипотетико-дедуктивна теория*“. Аксиоматико-дедуктивна ще наричаме теория, изградена чрез аксиоматичен дедуктивизъм; тя започва с аксиоми/постулати и се създава

⁵ През 1938 г. излиза книгата на Теренс Хътчисън „Значение и основни постулати на икономическата теория“. В нея той атакува „постулатите на ортодоксалната икономическа теория, които Мизес и Робинс наричат интуитивно очевидни“ и „всички разновидности“ на априоризма (цит. по Блауг, 2004, с. 150-151). Хътчисън има и други публикации, в които упреква априоризма, че е препълнил икономическата теория с лишени от емпирично съдържание псевдонаучни догми, и не вярва във възможността за построяване на адекватна на реалността теория, тръгваща от априорни базисни постулати, от които след това се правят дедуктивни изводи (по Младенова, 2011, с. 277-279). Една от последните му работи срещу дедуктивизма е от 1998 г. – шестдесет (!) години след „Значение и основни постулати...“ (Hutchison, 1998, цит. по Младенова, 2011, с. 280).

Пол Самуелсън също многократно критикува априорния дедуктивизъм. Едно колоритно негово изявление гласи: „Томас Джеферсън някога беше отбелязал по повод на робството, че когато си мисли за справедливия Бог в небесата, той се страхува за своята страна. Битуващите в икономическата теория преувеличени твърдения за ползата от дедукцията и априорното разсъждение... ме карат да се страхувам за репутацията на моята наука“ (цит. по Блауг, 2004, с. 149).

по дедуктивен път. Хипотетико-дедуктивната теория се построява също чрез дедукция, но в началото ѝ стоят не аксиоми, а хипотези. И в двата случая при създаването и развитието на теорията обикновено се въвеждат допълнителни условия и допускания.

В начина на изграждане на хипотетико-дедуктивните и на аксиоматико-дедуктивните теории има много общо – начално знание (хипотези или аксиоми) и дедукция. Вероятно поради това понякога те не се разграничават. А би трябвало, защото между тях има и *съществени различия*, произтичащи от различие-то между хипотеза и аксиома. Хипотезата е научнообосновано предположение, което *подлежи на проверка*. Аксиомата има статут на знание, което *се приема* за вярно и *не подлежи на проверка*.

Исторически пример за аксиоматико-дедуктивни теории са Евклидовата, а след това и неевклидовите геометрии. Примери за хипотетико-дедуктивни теории ни дава физиката от Галилей и Нютон, през Айнщайн, до Стивън Хокинг – въз основа на налични знания се правят догадки, формулират се хипотези, развиват се теории, които се проверяват, приемат или отхвърлят. Аналогично е положението в биологията. *Неокласическият икономикс е аксиоматико-дедуктивна теория*. Моделът на изграждането ѝ е: аксиоми/постулати – допускания – дедуктивни логически разсъждения и изводи.⁶

⁶ За да намаля възможностите за дискусии по това мое заключение за неокласиката, ще се обърна към две известни фигури в нея – Робърт Солоу и Лайонел Робинс, първият – авторитет в създаването, а вторият – в методологията на неокласическата теория:

- Икономиксът, казва Солоу, имайки предвид формализирания неокласически икономикс, е „икономическа теория, конструирана повече или по-малко по модела на Евклидовата геометрия. Започваме с няколко аксиоми, колкото се може по-очевидни от само себе си ... и след това се опитваме да извлечем всички логически следствия от тези аксиоми. Формалният икономикс (има се предвид формализираният и математизиран неокласически икономикс – б.а., В.Т.) започва от малък брой допускания за поведението на индивидуалните икономически агенти, добавя още няколко за взаимодействието между тях и продължава с изучаване на това какво може да се каже за икономическата система, която се получава като резултат“ (Solow, 2005, цит. по Младенова, 2011, с. 324).
- Икономическата теория – заявява Робинс в прочутото си есе (Robbins, 1932) – се изгражда чрез строга дедукция от предпоставки (твърдения-постулати), изведени чрез наблюдения върху човешката природа, действия и поведение. Тези предпоставки са толкова прости и очевидни, че тяхната истинност е неоспорима, а дедукцията осигурява следствия и изводи, които също са (би трябвало да са) истинни (по Gordon, 2003, р. 652, цит. в Тамбовцев, 2020, с. 13). „Основният постулат ... е, че индивидите са способни да ранжират своите предпочитания ... и действително го правят.“ Отбелязвайки и други постулати, Робинс продължава: „... Не са ни необходими контролирани експерименти, за да установим тяхната (на постулатите – б.а., В.Т.) истинност: те в такава степен са част от нашия всекидневен опит, че е достатъчно да се формулират, за да се признае тяхната очевидност“ (Robbins, 1935, pp. 78-79, цит. по Блауг, 2004, с. 143). И също: „Твърденията на икономическата ..., както и на всяка друга научна теория ... дедуктивно се извеждат от набор от постулати. А главните постулати са ... прости и безспорни факти“ (Robbins, 1990, р. 126, цит. по Младенова, 2011, с. 271). Дали е така при „всяка друга научна теория“ и дали постулатите са „безспорни“, е твърде спорно, но ще го оставя без коментар. (Gordon, 2003, р. 652; Блауг, 2004, с. 143 и Младенова, 2011, с. 271 препращат към едно и също произведение – есето на Робинс от 1932 г., преиздадено през 1935 г. и включено в съставена от Д. Хаусман антология от 1990 г.).

Този възглед на неокласиката за начина на изграждане на теорията има своята предистория в класическата школа. Блауг (2004, с. 109) съобщава за малко известен ръкопис на Смит от около 1750 г., в който се описва методът на Нютон „като схема на разсъждения, при която отначало се

И в двата типа теории (хипотетико-дедуктивни и аксиоматико-дедуктивни) от наличното начално знание (хипотези или аксиоми) и при въведените условия и допускания чрез логически операции се извежда ново знание. Нека логическите операции да са правомерни. Оттук следва, че ако началното знание е вярно, то и производното от него също ще е вярно,⁷ но ако началното знание е (по-малко или повече) погрешно, то и при правомерни логически операции ще се получи погрешно производно знание.⁸

Онова, върху което трябва да се обърне внимание, е, че производното знание може да е *логически* правомерно/вярно, но *съдържателно*⁹ да е невярно – зависи от това дали началното знание е съдържателно вярно или невярно. То е „ахилесовата пета“ на дедуктивно изведените теории. Рискът е по-малък при хипотетико-дедуктивните и е по-голям при аксиоматико-дедуктивните теории, защото за хипотезите се знае, че са под въпрос и (преди, по време на създаването на теорията и след това) се търсят потвърждения или опровержения за тях. Аксиомите не се проверяват (а понякога са и непроверяеми). За тях по презумпция се приема, че са верни. *А ако не са?*

Математическа формализация

В средата на XX век математиката навлиза стремително в икономическата наука, в т.ч. в теорията и преди всичко – в неокласическата теория. Утвърждава се и от десетилетия е преобладаващо виждането, към което винаги съм се придържал, че математиката има място в икономическата теория и наука и в стопанската практика. Но математическата формализация на икономическата и най-вече на неокласическата теория поражда също много въпроси. Към 70-те години на миналия век и досега тя тотално е превзела неокласиката. Приета е като стандарт и образец за изследванията и за преподаването в икономически-те факултети и университети, като критерий за научност в изследователската и публикационната дейност. Водещи в областта на икономическата теория списания публикуват с предимство изследвания, придържащи се към стандарта

задават някакви принципи, очевидни (т.е. аксиоми – б.а., В.Т.) или доказани, и тръгвайки от тях, се обясняват ред явления, като всичко се свързва в единна обща логика на разсъжденията”. Според Сениор икономическата теория се основава на „малко на брой общи предпоставки, които произтичат от наблюденията ни за окръжаващата действителност или от здравия смисъл и които почти всеки човек, едва чул за тях, би ги признал за справедливи (верни – б.а., В.Т.), доколкото те съвпадат с неговите собствени наблюдения; от тези предпоставки се правят изводи” (Блауг, 2004, с. 111-112).

Ако неокласическият икономикс или която и да е друга дедуктивно изведена теория тръгваше не от аксиоми/постулати, а от проверени или поне проверяеми хипотези, ситуацията би била по-друга.

⁷ *Опростена илюстрация:* „Птиците летят. Вrabчетата са птици. Следователно те също летят.” Началното знание е вярно, производното – също; vrabчетата наистина летят.

⁸ *Продължение на илюстрацията:* „Птиците летят само нощем. Вrabчетата са птици. Следователно те също летят само нощем.” Тук логическата операция е правомерна, началното знание е погрешно, производното – също; vrabчетата не летят само нощем.

⁹ „Съдържателно”, т.е. отнесено към обекта, за който се отнася съответното знание.

„математическа формализация“, или направо отказват да публикуват материали, които не го съблюдават.¹⁰

В познавателната дейност последователността обичайно е (или би трябвало да бъде) обект-предмет-методи – изучава се някакъв обект, изследователят дефинира предмета (онова от обекта, което ще се изследва) и подбира или създава методи, подходящи за изследването на обекта и предмета. Когато математическата формализация е водещ познавателен метод, обусловеността обикновено е по-различна – взема се под внимание и се изследва *онова, което се поддава на формализация чрез използвания математически апарат*; не се подбира метод за предмета, а предметът се оформя така, че да бъде подходящ за метода.¹¹

Блауг (2004, с. 31) с тревога говори за наложилата се чрез математическата формализация „тенденция икономическото теоретизиране да се разглежда като чисто интелектуална игра, без да се правят дори опити да се съпоставят теоретичните построения с външния свят... с надеждата да се узнае нещо... за реалната икономика“. Интересен е коментарът му към известната статия на Ароу и Дебре от 1954 г., математически доказваща възможността за съществуване на общо пазарно равновесие (ОПР) в конкурентна икономика и оказала изключително силно влияние върху развитието на неокласиката през втората половина на XX век. Доказателството, подчертава Блауг, е изградено съобразно математическите стандарти, но при „допускания, които се разминават с реалността...“. „Икономиксът – продължава Блауг – във все по-нарастваща степен се превръща (имат се предвид последните десетилетия на XX век – б.а., В.Т.) в интелектуална игра, която се играе заради самата себе си... (публикуват се статия след статия, в които – б.а., В.Т.) всички отношения са математически отношения; всички заключения са математически изведени и нито мисъл не е отделена за това дали тези математически променливи, концепции, функционални зависимости имат прилика с реално наблюдавани явления“ (по Младенова, 2011, с. 352, 357). „При Ароу-Дебре теорията на ОПР губи връзка с реалната икономика...“ (Младенова, 2011, с. 352). И отново ще цитирам Блауг (2004, с. 268) за теорията на ОПР: Тя е създадена и се развива като математическа теория за икономиката, „в нейните безкрайни доработки са вложени огромни интелектуални ресурси и нито една от тези доработки не е дала дори... (само – б.а., В.Т.) отправна точка, от която би могло да се тръгне към съдържателното обяснение... на икономическата система (т.е. на икономическата реалност – б.а., В.Т.)“.

Математическата формализация насочва неокласическата теория към развитие „самò за себе си“ и я отдалечава от реалността.

¹⁰ Обсъждания в критичен план на вълната на математическата формализация, заляла неокласическия икономикс, вж. в Леонтиев (1994, с. 9, 12-15, 36, 287-290); Фоули (2012); Доу (2006); Младенова (2011, с. 327-328, 330-341); Върбанов (2001а; 2001б); Атанасова (2014).

¹¹ „Приемането на математиката като *основен* (к.м., В.Т.) метод на икономическата наука... я деонтологизира (откъсва я от реалността – б.а., В.Т.)“ (Върбанов, 2001а, с. 59). „При математическата формализация често имаме „произвол на изследователите над действителността“ (Върбанов, 2001б, с. 52). „Произволът“ е в това, че при изследване на действителността/реалността онова от нея, което не може да се формализира, просто не се взема предвид (вж. също Фоули, 2012, с. 85; Доу, 2006, с. 53, 60, 68; Блауг, 2004, с. 31; Младенова, 2011, с. 352, 357).

Динамичното стохастично моделиране на общото равновесие – етап в математическата формализация

През 60-те години на XX век общото равновесие се налага като централен пункт в „твърдото ядро“¹² на неокласическия икономикс и се превръща в стандарт, с който трябва да се съобразяват неокласическите изследвания. Преходът от частично равновесие по Маршал към общо равновесие по Валрас – Ароу – Дебре предизвиква силен интерес в неокласиката и извежда на дневен ред въпроса за статичния и динамичния поглед към равновесието. Ароу и Дебре доказват, че в конкурентна икономика *съществуването* на общо равновесие е теоретично възможно. Следващият въпрос (ако приемем, че общо равновесие може да има) е как то се *постига* и как се *поддържа*? Постигането и поддържането на равновесието е *динамичен* процес.

Класическата икономическа теория се придържа към възгледа за наличие на детерминизъм във функционирането и развитието на икономиката – има причини и закономерности, които детерминират онова, което се случва в икономиката и в нейното развитие. Неокласиката има резерви към вижданията за детерминираност. Развитието през последните десетилетия на теорията за хаоса засилва тези резерви. Расте и убеждението, че в процесите в икономиката и в обществото има неопределеност и случайност, т.е. изправени сме пред *стохастични* процеси. Оттук следва, че изучаването на постигането и поддържането на равновесието изисква моделирането да е *динамично*, а за отчитане на недетерминираността то трябва да е и *стохастично*. Това е логиката, с която динамичното стохастично моделиране (ДСМ, оригинална абревиатура DSGE) влиза в методологията на неокласическия икономикс. ДСМ се вписва в общия контекст на неокласическата методология – придържа се към стандарта „общо равновесие“, към методологическия индивидуализъм и към „рационалното поведение“. Днес на ДСМ се гледа като на средство, което би могло да укрепи доверието в неокласическия икономикс, разклатено след голямата криза от 2007-2009 г. В някои изследвания, придържащи се към ДСМ методологията, освен неокласически се имат предвид и неокейнсиански виждания. Заговаря се за „нов синтез“, аналогичен на неокейнсианско-неокласическия синтез от средата на миналия век (вж. например Вудфорд, 2010).

Нашето виждане по въпроса е, че ДСМ може да се разглежда като етап в математическата формализация на неокласиката. То ще помогне в прехода от статична и нестохастична към динамична и стохастична теория на общото равновесие, но не е сигурно дали ще приближи теорията към реалността. Сигурно е само, че преходът от статично към динамично и особено от нестохастично към стохастично моделиране усложнява използвания математически апарат, а това невинаги води до приближаване към реалността.

Коя теория е „вярна“?

В методологията на икономическата теория¹³ обичайно за „верни“ се смятат знания, които:

¹² „Ядро“ по схемата на Имре Лакатош за строежа на научните теории.

¹³ В този контекст се има предвид икономическата теория изобщо, т.е. различните направления и школи в нея, а не само неокласическият икономикс.

- са изведени по строгите правила на дедуктивната логика от други знания или
- са в съответствие с (верни са спрямо) обекта, за който те се отнасят. Използва се също терминът „адекватност“ на знанията спрямо обекта. Адекватните знания могат да са с емпирично или с априорно начало, както и да са индуктивно или дедуктивно изведени.

Двете представи не са идентични. *Това, което е вярно според едната представа, може да не е вярно според другата.* Отнесени към теории, а не към отделни знания, и изразени с по-друга терминология, двете представи водят към разбирането, в първия случай – за теория, която *логически* е вярна, във втория – за теория, която *съдържателно* е вярна (могат да се използват и други термини освен „съдържателно“, но смисълът е „теория, вярна спрямо обекта, за който се отнася“).

В неокласическата теория съжителстват и двете представи, но категорично доминира първата. В нея е залегнал идващият от логическия позитивизъм принцип: „вярно“ е онова, което е *логически* вярно.¹⁴

При първата представа има изходно/начално знание – дедуктивни логически операции – производно знание. Ако дедуктивните операции са правомерни, производното знание ще бъде *логически* вярно; ако наред с това началното знание е съдържателно вярно, тогава производното знание също ще е *съдържателно* вярно. Рискът тук е във верността/истинността на отправното знание – ако там има проблем, той ще се пренесе и в производното знание, дори ако то е изведено логически безупречно.

Както беше отбелязано, теориите от аксиоматико-дедуктивен тип започват с набор от аксиоми/постулати и с въвеждане на допускания (обобщаващ термин за аксиоми, постулати и допускания – предпоставки). Така е и в неокласическия икономикс, особено във формализираните и математизирани му версии от втората половина на XX и началото XXI век. *Достоверността* на развиваната по този начин теория се осигурява от (1) *правомерността на логическите операции*, извършвани (2) *върху верни предпоставки*. Дотук добре – ако предпоставките са верни, теорията също ще е вярна. (Важно е да се уточни, че когато се говори за верни предпоставки, се има предвид верни спрямо реалността, за която те се отнасят.)

Предпоставките, при които се изгражда една аксиоматико-дедуктивна теория, в случая неокласическата, *не се проверяват* – те по презумпция, а *priori се приемат* за верни. А ако не са? Ако дори само една от тях е по-малко или повече погрешна? Какво става с аксиоматично изградена теория, ако аксиомите ѝ не са в ред?¹⁵ Централният въпрос тук е може ли дедуктивно да се изграждат теории,

¹⁴ Логиката е „на почет“ в неокласиката. Тя (неокласиката) смята например, че „научно“ и „вярно“ е логически издържаното знание. На тази основа възприема себе си като (1) *научна* и (2) *вярна* теория и гледа снизходително към другите теоретични направления – в тях логиката е на по-ниско равнище, отколкото при нея. (Това по смисъла на втората представа не означава, че другите направления са по-малко „научни“ и по-малко „верни“ от неокласиката. Те може да са по-малко логични, но съдържателно да са по-верни.)

¹⁵ Подобни разсъждения, отнесени към икономическата теория, могат да се намерят още при Джон Стюарт Мил и Джон Невил Кейнс. Блауг (2004, с. 128) го е казал много добре: за Мил „теорията е вярна дотогава, докато остава в рамките на своите верни предпоставки.“ (Защото, ако и доколкото

като се поставят в основата им *непроверени* предпоставки, които могат да се окажат неверни?

По предпоставките на неокласическата теория се води тежка дискусия. Започва я още Веблен в началото на XX век от позициите на стария институционализъм. По-късно към нея се присъединяват Кейнс, Пиеро Срафа, Е. Чембърлейн, Джоан Робинсън, като се оспорва най-вече предпоставката за „свършена (пълна, перфектна, чиста)“ конкуренция. През втората половина на XX век и сега, в началото на XXI век, предпоставките на неокласиката се критикуват от много автори от хетеродоксалните теории, от институционализма, от поведенческите теории.¹⁶ Освен „свършената конкуренция“ обект на критиката са също предпоставките за рационалността, за оскъдността, за симетричната информираност на контрагентите, за равнопоставеността им, за неявното изключване на културната и институционалната среда като влияеща върху онова, което се случва в икономиката, и др.¹⁷ В хода на дискусията става все по-ясно, че много от предпоставките на неокласическия икономикс са в една или в друга степен нереалистични.

Междинно обобщение. Предпоставките са началното знание, върху което е изградена неокласическата теория. Те са повече или по-малко нереалистични, т.е. съдържателно неверни. Но от съдържателно невярно начално знание – в случая предпоставки, дори и при правомерни логически разсъждения не може да се изведе теория, вярна спрямо реалността. Този извод (съдържащ се в дискусиите) е съкрушителен удар срещу неокласиката и не може да бъде оборен логически.

Неокласическият икономикс не се опитва да обори извода за съдържателната си несъстоятелност поради нереалистичните си предпоставки, а – следвайки Милтън Фридман, тръгва по друг път, който го води към самоопределянето и развитието му като *инструментална* теория.

Обяснение или инструменталност?

Фридман (Friedman, 1953) издига тезата, че:

- не е необходимо предпоставките на неокласическата теория да са (непременно) реалистични;
- достатъчно е спрямо тях теорията да е логически издържана;
- неокласическата теория не трябва да обяснява реалността. Тя трябва да бъде средство, инструмент за получаване на знания за реалността. Оттук и наименованията „инструменталност“ и „инструментална теория“.

логически правомерно се оперира с верни предпоставки, производното знание също ще бъде вярно.) За Дж. Н. Кейнс вж. пак там, с. 140-141.

¹⁶ Критика от български автори: Минчев (2005; 2012; 2013, гл. 1,2 и 3), Чипев (2006; 2015; 2016), Атанасов (2005), Михайлов (2012), Канев (2016).

¹⁷ В дискусиите по предпоставките терминът „вярно“ се заменя с „реалистично“, който се употребява като по-малко строга версия на „вярно“. Под „реалистичност“ се има предвид съотношението между предпоставките като знание и реалността, за която те се отнасят.

В неокласическата методология има и друга линия. Теренс Хътчисън например „придава особено значение на проверката на предпоставките на икономическата теория“ (Младенова, 2011, с. 279-280). Пол Самуелсън също е на мнение, че предпоставките трябва да се проверяват и че „от нереалистични предпоставки не може да се изведе правилна теория“ (пак там, с. 289). Но тази линия не успява да се наложи. Като методология и теория неокласиката тръгва след Фридман.¹⁸

В икономическата теория обичайно се смята, че тя трябва да *обяснява* онова от реалността, към което е насочена, например икономически растеж, заетост или инфлация – какво представляват, кои са определящите ги фактори, какви са механизмите, чрез които факторите им въздействат, и т.н. Може да се приеме, че през първата половина на XX век към този възглед се придържа и неокласиката. После, в етапа на математическата си формализация, следвайки Фридман, тя започва да възприема себе си и да се развива като инструментална дедуктивна логическа конструкция. Условието, на което трябва да отговаря така разбираната теория, е тя да е логически правомерно изградена спрямо предпоставките си. Не се изисква предпоставките да са реалистични, т.е. да са правдоподобни, достоверни, верни спрямо реалността. Такава теория (предполага се, логически вярна) *не обяснява* реалността, *а се прилага* към нея. Въпросът „*вярна ли е теорията спрямо реалността*“ се заменя от „*приложима ли е тя спрямо реалността*“. *Двата въпроса са свършено различни!*

Инструменталните теории не обясняват реалността. Затова не е необходимо те, а също и предпоставките им да са съдържателно верни. Достатъчно е да са приложими спрямо реалността.

Върху нереалистични предпоставки не може да се построи *съдържателно вярна обясняваща теория*, но може да се построи *логическа вярна инструментална теория* и такъв е именно случаят с неокласиката след средата на XX век. При инструменталните теории не стои въпросът дали са съдържателно верни спрямо реалността. Въпросите при тях са (1) дали са логически верни (логически правилно изградени) и (2) дали са *приложими* към реалността. „Съдържателно верни“ и „приложими“ са две различни характеристики на икономическите теории. По принцип обясняващите теории трябва да притежават и двете характеристики, а инструменталните – само втората. (Но инструменталните теории трябва да са строго логически издържани – това се постига в най-висока степен чрез формализация, докато за обяснителните теории такава строгост не е задължителна.)

Приложимостта е винаги спрямо определен сегмент, поле, процес, явление, ситуация от реалността. Ако инструменталната теория е вярна като логическа конструкция, тя си остава такава, независимо от това дали е, или не е приложима в един или в друг конкретен случай. И също така условията за приложимост не се задават от реалността към теорията, а обратно – от теорията към реалността. За илюстрация ще се обърнем отново към Евклидовата геометрия. Тя е

¹⁸ Повече за тезата на Фридман, налагането ѝ в неокласическата методология и дискусиите по нея вж. в: Блауг (2004, с. 139, 160-169, 172-174, 192); Младенова (2011, с. 283-288, 293-295); Върбанов (2006); О'Брайен (2002, с. 62, 65); Боуланд (2002, с. 112-116).

аксиоматико-дедуктивна познавателна конструкция, която не обяснява реалността, а се прилага към нея, *там и тогава, където и когато това е възможно*. Едно от условията за приложимостта ѝ е повърхността, към която се прилага, да е равнина. Ако не е, ако повърхността е например изпъкнала или вдлъбната, Евклидовата геометрия е неизползваема. Но това не означава, че не е вярна (по смисъла на първата представа за „вярно“) като аксиоматико-дедуктивна логическа конструкция. Като такава тя е вярна, но не е приложима.¹⁹

Фридман пренася това в методологията на неокласическата теория. Тезата му се оказва твърде привлекателна за неокласиците. През първите десетилетия след средата на XX век математическата формализация е „превзела“ неокласиката и колкото повече теорията се математизира, толкова по-очевидно става, че тя не обяснява реалността и не е адекватна спрямо нея, за което е силно критикувана. Интерпретацията и развитието на неокласическия икономикс като инструментална теория го освобождава от необходимостта той да обяснява реалността и да е адекватен спрямо нея.

Така чрез тезата за инструменталността се извършва преврат в представите за това каква е и каква трябва да бъде неокласическата теория, разглеждана в съотношението ѝ с реалността. През втората половина на XX век и досега неокласическият икономикс се развива (преди всичко) като инструментална теория.

Проверка на приложимостта на теорията чрез прогнозите ѝ

В неокласическата методология има два възгледа за проверка на теорията. Първият, развиван в методологическата линия Хътчисън – Самуелсън, е в рамките на обичайното за икономическите теории: емпирична проверка чрез верификация – търсят се потвърждения на теорията.

Налага се вторият възглед, развиван от Фридман като продължение на тезите на Попър от философията на науката: проверка чрез фалсификация – търсят се опровержения (а не потвърждения) на теорията. Избягват се термините „вярно“ – „невярно“ и се говори за „приемане“ или „отхвърляне“ на теоретичните знания. Теорията се приема, „доверяваме ѝ се“, използваме я, докато не бъде опровергана. Основната индикация за приемането или отхвърлянето на теорията са „предсказанията“/прогнозите ѝ за състоянието и развитието на обекта, за който тя се отнася. Този възглед по принцип се съгласува с разбирането за неокласиката като инструментална теория.

Атомизъм, редукуционизъм и методологически индивидуализъм

Под „атомизъм“ се има предвид мисловното разчленяване на икономиката на съставни компоненти и търсене на онзи от тях, който да се вземе като отправна точка на теоретичния анализ. За неокласическия икономикс такава отправна точка е индивидуалното икономическо поведение. В методологията на иконо-

¹⁹ При изпъкнали и вдлъбнати повърхнини са приложими съответно геометриите на Лобачевски и на Риман.

мическата теория атомизмът не започва от неокласиката. Има го например при Маркс.²⁰

„Редукционизъм“ е наложилият се след 60-те години на XX век в методологията на неокласическия икономикс възглед да се търсят микроикономически обяснения на макроикономическите явления (редукция/свеждане на „макрото“ към „микрото“ – вж. повече по въпроса в Атанасова, 2016).

Атомизмът, редукционизмът и индивидуализмът, характерни за ценностната система на западните общества, насочват неокласиката към методологическия индивидуализъм. Съществува мнение, че той е най-характерният компонент на методологията на неокласическия икономикс. Понякога се възприема и като идентификационен признак за принадлежност на автори, теории или виждания към неокласиката.²¹

Методологическият индивидуализъм в икономическата теория²² е съставна част и частнонаучна разновидност на индивидуализма като философски възглед изобщо и като епистемологичен принцип в общественото познание (Udehn, 2001). Отправният му пункт е, че всичко, което се случва в икономиката, се извършва от хора и те действат не като общност, а като индивиди. Съответно обяснението за това, което става в икономиката, трябва да се търси в индивидуалните виждания, нагласи, цели, мотиви и интереси, които резултират в поведението и действието на индивидите в нея.²³ Освен неокласическия икономикс към този методологичен възглед се придържат и други направления в теорията за пазарната икономика. В най-радикалната му версия той се среща при „неоавстрийците“ – Мизес, Хайек и техните последователи.

Можем да се съгласим с методологическия индивидуализъм, че поведението и действията на индивидите са фактор в икономиката. Те трябва да се имат предвид при изучаването и обясняването на онова, което става в нея. Но едва ли именно индивидуалното поведение и действие са най-важният фактор, в който трябва да се търси обяснение на случващото се в икономиката. Освен индивиди в икономиката има фирми – малки, средни, големи и много големи. За малките може да се допусне, че имат поведение, аналогично на поведението на индивида, но за останалите (за тях ще използвам термина „корпорации“) такава аналогия е много спорна. Наблюденията върху реалността показват, че не индивидите, а корпорациите са силният фактор в икономиката. В нея, вкл. днес, има неясна, но реална монополизация и картелизация и те са значим фактор, който не може да бъде отчетен чрез поведението и действията на индивидите. Икономиката се

²⁰ Още в първото изречение на гл. първа от том 1 на „Капиталът“ се обявява: „Богатството на обществата, в които господства капиталистическият начин на производство, се явява като грамадно натрупване на стоки, а отделната стока – като негова елементарна форма. Поради това нашето изследване започва с анализа на стоката“ (Маркс, 1968, с. 47).

²¹ Така е например в Младенова (2011).

²² Смята се, че терминът е въведен от Шумпетер през 1908 г. (Проданов, 2003, с. 39 препраща по въпроса към Zafirovski, 2001, р. 575; вж. също Блауг, 2004, с. 100).

²³ Повече за индивидуализма, вкл. методологическия индивидуализъм в икономическата теория, вж. във: Върбанов (2002), Проданов (2003; 2017), Кирдина (2013а; 2013б), Розмаинский (2001), Блауг (2004, с. 100-103), Udehn (2001).

„финансиализира“, влиянието на банковия сектор върху нея е много силно, то няма нищо общо с индивидуалното поведение и по никакъв начин не може да се обясни чрез него.²⁴

С поведението на индивидите не могат да се обяснят отрасловата и регионалната структура на икономиката, тенденциите в нея, обемът и структурата на външната търговия, икономическият растеж, влиянията на институционалната среда върху икономиката и на икономиката върху природата.

Методологическият индивидуализъм може да е полезен, ако се търси обяснение на поведението на индивидуалния участник в икономиката (индивидуалния потребител, дребен производител, кредитополучател, лице, търсещо или напускащо работата си). Може да бъде подходящо познавателно средство при изследване на мисловно конструирани модели на идеализирани икономики, в които има перфектна конкуренция, индивидуалното поведение е решаващо за случващото се в икономиката, няма големи корпорации, монополизация и картелизация, няма „финансиализация“ и т.н. *Но в реалната икономика ги има!*

Индивидуализмът има място в методологията на икономическата теория, но възможностите му за изследване и обяснение на *реалната икономика* са сравнително скромни. Извеждането му като универсален методологически принцип в неокласиката не увеличава познавателните ѝ възможности и по много въпроси, особено що се отнася до макроикономиката, насочва теорията към търсене на отговори там, където те не могат да бъдат намерени.

Игнориране на обществената и на природната среда

Икономиката съществува, функционира и се развива в обществена и природна среда, която се променя с времето, може да е най-различна, но винаги я има. В реалността взаимовръзката на икономиката с обществото и с природата е силна, неизбежна и неотстранима²⁵. В познанието, чрез мисловна абстракция, тя условно може да бъде елиминирана в по-малка или по-висока степен.

Мисловното абстрахиране е добре известно като изследователски метод²⁶ и същевременно е деликатна познавателна дейност. Помага в изграждането на теориите, но може да доведе и до знания, неадекватни спрямо реалността. Чрез абстрахиране неокласическият икономикс изследва икономиката „извадена“ от обществената и от природната ѝ среда. В това няма нищо необичайно. Но е за отбелязване, че неокласиката *в подчертано висока степен изключва* от анализа си двупосочните взаимодействия между икономиката и обществената и природната среда, особено въздействията на обществената среда върху икономиката и на икономиката върху природната среда.

²⁴ Критика на методологическия индивидуализъм вж. също в Чипев (2016, с. 113-116), Блауг (2004, с. 348 и сл.), Кирдина (20136).

²⁵ В българската литература за влиянието на природната и обществената среда например върху устойчивото развитие вж. Цоклинова (2014) и Йовков, Колев (2011).

²⁶ Срещаме го в класическата школа (особено при Рикардо), при Маркс, в маржинализма, във Фрайбургската школа (Валтер Ойкен използва термина „изолираща абстракция“), при неовавстрийците и в други теоретични направления.

Заклучение

Основните компоненти на неокласическата методология, изведени в представеното изследване, са: априоризъм; дедуктивизъм, априорен дедуктивизъм; аксиоматика / постулиране; аксиоматико-дедуктивно изграждане на теорията; математическа формализация; представата за *вярна* теория, към която се придържа неокласиката; инструменталност; проверка на теорията чрез прогнозите ѝ; атомизъм, редукционизъм и методологически индивидуализъм; игнориране на обществената и на природната среда.

Широко разпространено е мнението, че методологическият индивидуализъм е най-характерната и водещата черта на неокласическата методология. „Най-характерната“ в смисъл, че е най-известната и най-често споменаваната – това може да се приеме. Но е спорно дали е „водеща“ характеристика, т.е. тази, която има най-силно влияние върху строежа и развитието на неокласическия икономикс. Според мен най-силно, водещо е влиянието на априорния и в частност на аксиоматичния дедуктивизъм – теорията се изгражда по дедуктивен път, като в началото ѝ са априорно зададени аксиоми/постулати, съпроводени от допълващи ги допускания. Този познавателен алгоритъм не води към теория, *обясняваща* реалността, но може да доведе до *инструментална* теория, приложима в определени свои части към съответни сегменти, ситуации, процеси, явления от реалността, и това именно се случва с неокласиката след средата на XX век.

Методологическият индивидуализъм има своите обяснителни възможности, но те в по-малка степен се отнасят до реалната икономика и в по-голяма – до дедуктивно изградената върху постулати и допускания неокласическа теоретична конструкция, разминаваща се с реалността. Неокласиката не обяснява реалността, но има своята логика и смисъл като инструментална теория. Същевременно такава, каквато е, тя е *доминираща* в общата икономическа теория. Но в академичното, експертното, макроуправленското и публичното пространство доминиращата теория *се възприема, изучава се, преподава се, използва се не като инструментална, а като обясняваща теория*. Тогава каква да бъде доминиращата теория – инструментална или обясняваща?

Не е много трудно да се обоснове, че доминиращата теория трябва да бъде обясняваща и тя да се изучава в университетите, като наред с нея биха могли да се преподават и инструментални теории. По-нататък, как и защо една инструментална теория – неокласическата, е станала доминираща и е започнала да се възприема като обясняваща? Кои са условията, факторите, механизмите, които налагат една или друга теория за доминираща?²⁷

Тези въпроси чакат своя отговор. Полезно би било и мисля, че е належащо, те да се обсъдят на подходящ форум, примерно на съвместна конференция или симпозиум на катедрите по икономическа теория в трите икономически университета в България. В центъра на такъв форум биха могли да се поставят два въпроса: (1) Мястото на икономическата теория в университетското икономическо образование и (2) Каква икономическа теория да се преподава в българските университети? Защото това, което се прави сега, е, че теория, която

²⁷ Въпросът се обсъжда в Тодоров (2019).

е инструментална (или е преди всичко инструментална), се преподава като обясняваща, каквато тя не е, с всичките произтичащи от това последствия – за теоретичната подготовка на завършващите висше икономическо образование, за академичното, експертното, институционалното и публичното пространство, за икономическата политика, а косвено и за състоянието и развитието на икономиката на страната.

Конфликт на интереси

Авторът декларира липса на конфликт на интереси.

Използвана литература

- Atanasov, A. (2005). Varhu teoriyata na ratsionalniya izbor i neynata evolyutsiya. *Nauchni i metodicheski problemi na prepodavaneto na iкономическата teoriya*. Nauchna konferentsiya. Sofiya: UI „Stopanstvo”, s. 57-64. [Атанасов, А. (2005). Върху теорията на рационалния избор и нейната еволюция. *Научни и методически проблеми на преподаването на икономическата теория*. Научна конференция. София: УИ „Стопанство”, с. 57-64] (in Bulgarian).
- Atanasova, V. (2013). Transformatsiya v haraktera na amerikanskiya ekonomiks i ustanovyavane na neoklasicheska iкономическа tehnologizatsiya. V: *Nauchni trudove na UNSS*, Том 2. Sofiya: IK – UNSS, s. 46-81. [Атанасова, В. (2013). Трансформация в характера на американския икономикс и установяване на неокласическа икономическа технологизация. В: *Научни трудове на УНСС*, Том 2. София: ИК – УНСС, с. 46-81] (in Bulgarian).
- Atanasova, V. (2014). Toni Losan za deduktivistko-matematicheskata granitsa v meynstriym iкономикса. *Ikonomika i obshtestvo: globalni i regionalni predizvikatelstva pred Bulgariya*. Nauchna konferentsiya. Sofiya: IK – UNSS, s. 331-337 [Атанасова, В. (2014). Тони Лосън за дедуктивистко-математическата граница в мейнстрийм икономикса. *Икономика и общество: глобални и регионални предизвикателства пред България*. Научна конференция. София: ИК – УНСС, с. 331-337]. (in Bulgarian).
- Atanasova, V. (2016). Otnosno zavisimostta „makro-mikro” vav vazgledite na vodeshti iкономисти v perioda ot 30-te do 70-te godini na XX vek. *Ikonomicheski predizvikatelstva: rastezh, disbalansi, ustoychivo razvitie*. Nauchna konferentsiya. Sofiya: IK – UNSS, s. 96-103 [Атанасова, В. (2016). Относно зависимостта „макро-микро” във възгледите на водещи икономисти в периода от 30-те до 70-те години на XX век. *Икономически предизвикателства: растеж, дисбаланси, устойчиво развитие*. Научна конференция. София: ИК – УНСС, с. 96-103] (in Bulgarian).
- Avtonomov, V. (2006). Metodologicheskiye problemy sovremennoy ekonomicheskoy nauki. *Vestnik Rossiyskoy akademii nauk*, Том 76, No. 3. [Автономов, В. (2006). Методологические проблемы современной экономической науки. *Вестник Российской академии наук*, Том 76, No. 3]. (in Russian).
- Beev, I. (2018). Za demarkatsiyata i sinteza mezhdu politicheskata iкономiya i iкономикса. V: *Nauchni trudove na UNSS*, Том 3. Sofiya: IK – UNSS, s. 339-347. [Беев, И. (2018). За демаркацията и синтеза между политическата икономия и икономикса. *Научни трудове на УНСС*, Том 3. София: ИК – УНСС, с. 339-347] (in Bulgarian).

- Blaug, M. (2004). *Metodologiya ekonomicheskoy nauki (ili kak ekonomisty ob"yasnyayut)*. Moskva: NP „Zhurnal Voprosy ekonomiki“. [Блауг, М. (2004). *Методология экономической науки (или как экономисты объясняют)*. Москва: НП „Журнал Вопросы экономики“] (in Russian).
- Boldyrev, I. (2006). Ekonomicheskaya metodologiya i postmodernizm. *Voprosy ekonomiki*, No. 11 [Болдырев, И. (2006). Экономическая методология и постмодернизм. *Вопросы экономики*, No. 11] (in Russian).
- Boulend, L. (2002). Sovremennyye vzglyady na ekonomicheskiy pozitivizm. V: *Panorama ekonomicheskoy mysli kontsa XX stoletiya*. Sankt-Peterburg: Ekonomicheskaya shkola, s. 106-124. [Боулэнд, Л. (2002). Современные взгляды на экономический позитивизм. В: *Панорама экономической мысли конца XX столетия*. Санкт-Петербург: Экономическая школа, с. 106-124] (in Russian).
- Chipev, Pl. (2006). Evolyutsionen i institutsionalen ikonomicheski analiz na kontseptsiyata za oskadmnostta v savremenniya ikonomiks. *Ikonomicheska misal*, No. 3. [Чипев, Пл. (2006). Еволюционен и институционален икономически анализ на концепцията за оскъдността в съвременния икономикс. *Икономическа мисъл*, No. 3]. (in Bulgarian).
- Chipev, Pl. (2015). Teoriya na ikonomikata i ikonomicheski teorii v godinite na reformi. V: *Nauchni trudove na fakulteta po ikonomicheski i sotsialni nauki*, Tom 10. Plovdiv: Izd. na PU., s. 65-73. [Чипев, Пл. (2015). Теория на икономиката и икономически теории в годините на реформи. В: *Научни трудове на факултета по икономически и социални науки*, Том 10. Пловдив: Изд. на ПУ, с. 65-73] (in Bulgarian).
- Chipev, Pl. (2016). Sakralen li e neoklasicheskiyat model? (oporni tochki v zashtitata mu). *Kritika na neoklasicheskiya ikonomiks v svetlinata na globalnata finansovo-ikonomicheska kriza ot 2008-2009 g.* Natsionalna nauchna kragla masa. Varna: Izd. „Nauka i ikonomika“, s. 111-121. [Чипев, Пл. (2016). Сакрален ли е неокласическият модел? (опорни точки в защитата му). *Критика на неокласическия икономикс в светлината на глобалната финансово-икономическа криза от 2008-2009 г.* Национална научна кръгла маса. Варна: Изд. „Наука и икономика“, с. 111-121] (in Bulgarian).
- Dou, Sh. (2006). Matematika v ekonomicheskoy teorii: istoricheskiy i metodologicheskoy analiz. *Voprosy ekonomiki*, No. 7. [Дой, Ш. (2006). Математика в экономической теории: исторический и методологический анализ. *Вопросы экономики*, No. 7] (in Russian).
- Fouli, D. (2012). Matematicheskiy formalizm i politekonomicheskoe sodержanie. *Voprosy ekonomiki*, No. 7. [Фоули, Д. (2012). Математический формализм и политэкономическое содержание. *Вопросы экономики*, No. 7] (in Russian).
- Friedman, M. (1953). The Methodology of Positive Economics. *Essays in Positive Economics*. Chicago: University of Chicago Press, pp. 3-43.
- Hausman, D. (1992). *Essays of Philosophy and Economic Methodology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hutchison, T. (1996). On the Relations between Philosophy and Economics. *Journal of Economic Methodology*, Vol. 3, No. 2.
- Hutchison, T. (1998). Ultradeductivism from Nassau Senior to L. Robbins and D. Hausman. *Journal of Economic Methodology*, Vol. 5, No. 1.
- Kanev, D. (2016). Kritika na povedencheskata ikonomika: podmyana ili usavarshenstvane na neoklasicheskata paradigma? *Kritikata na neoklasicheskiya ikonomiks v svetlinata na globalnata finansovo-ikonomicheska kriza ot 2008-2009 g.* Natsionalna nauchna kragla masa. Varna: Izd. „Nauka i ikonomika“, s. 90-101. [Канев, Д. (2016). Критика на поведенческата икономика: подмяна или усъвършенстване на неокласическата парадигма? *Критиката на неокласическия икономикс в светлината на глобалната финансово-икономическа криза от 2008-2009 г.* Национална научна кръгла маса. Варна: Изд. „Наука и икономика“, с. 90-101.]

- Д. (2016). Критика на поведенческата икономика: подмяна или усъвършенстване на неокласическата парадигма? *Критиката на неокласическия икономикс в светлината на глобалната финансово-икономическа криза от 2008-2009 г.* Национална научна кръгла маса. Варна: Изд. „Наука и икономика“, с. 90-101] (*in Bulgarian*).
- Kaz, M. (2007). Lakuny v strukture ekonomicheskogo znaniya i neoklassicheskaya ratsional'nost'. *Voprosy ekonomiki*, No. 6 [Каз, М. (2007) Лакуны в структуре экономического знания и неоклассическая рациональность. *Вопросы экономики*, No. 6]. (*in Russian*).
- Kirdina, S. (2013a). Metodologicheskii individualizm i metodologicheskii institutsionalizm. *Voprosy ekonomiki*, No. 10. [Кирдина, С. (2013a). Методологически индивидуализм и методологически институционализъм. *Вопросы экономики*, No. 10] (*in Russian*).
- Kirdina, S. (2013b). Preodolevaya ogranicheniya metodologicheskogo individualizma. *Zhurnal ekonomicheskoy teorii*, No. 4. [Кирдина, С. (2013b). Преодолевање ограничавания методологического индивидуализма. *Журнал экономической теории*, No. 4] (*in Russian*).
- Kirova, A. (2008). Osobnosti na metodologicheskite podhodi v iкономическата kontseptsiya na Maks Veber. *Ikonomicheski alternativi*, No. 3. [Кирова, А. (2008). Особности на методологическите подходи в икономическата концепция на Макс Вебер. *Икономически алтернативи*, No. 3] (*in Bulgarian*).
- Leontiev, V. (1994). *Eseta po iкономика*. Sofiya: IK „Hristo Botev“. [Леонтиев, В. (1994). *Есета по икономика*. София: ИК „Христо Ботев“] (*in Bulgarian*).
- Lipsey, R. (1963). *An Introduction to Positive Economics*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Lowson, T. (1997). *Economics and Reality*. London: Routledge. Available at https://www.researchgate.net/publication/260164799_Economics_and_Reality (last access 08.01.2022).
- Marks, K. (1968). *Kapitalat*. Tom parvi. Sofiya: Partizdat. [Маркс, К. (1968). *Капиталът*. Том първи. София: Партиздат] (*in Bulgarian*).
- Mihaylov, P. (2012). Kakva iкономическа teoriya ni e nuzhna? *Narodnostopanski arhiv*, No. 2. [Михайлов, П. (2012). Каква икономическа теория ни е нужна? *Народностопански архив*, No. 2] (*in Bulgarian*).
- Minchev, D. (2005). Kam kritikata na teoriyata za izbora na savremennata iкономическа teoriya. *Nauchni i metodicheski problemi na prepodavaneto na iкономическата teoriya*. Nauchna konferentsiya. Sofiya: UI „Stopanstvo“, s. 90-94. [Минчев, Д. (2005). Към критиката на теорията за избора на съвременната икономическа теория. *Научни и методически проблеми на преподаването на икономическата теория*. Научна конференция. София: УИ „Стопанство“, с. 90-94] (*in Bulgarian*).
- Minchev, D. (2012). Modifitsiranata realnost kato alternativa na neoklasicheskoto shvashtane za “homo economicus”. *Ikonomicheski i sotsialni alternativi*, No. 2. [Минчев, Д. (2012). Модифицираната реалност като алтернатива на неокласическото схващане за “homo economicus”. *Икономически и социални алтернативи*, No. 2] (*in Bulgarian*).
- Minchev, D. (2013). *Renesans na politicheskata iкономия*. Ruse: Leni-An. [Минчев, Д. (2013). *Ренесанс на политическата икономия*. Русе: Лени-Ан] (*in Bulgarian*).

- Mladenova, Z. (2011). *Neoklasicheskata teoriya v kraya na XX – nachaloto na XXI vek. Chast parva*. Varna: STENO. [Младенова, З. (2011). *Неокласическата теория в края на XX – началото на XXI век. Част първа*. Варна: СТЕНО] (in Bulgarian).
- O'Brayyen, D. (2002). *Teoriya i empiricheskoye nablyudeniye*. V: *Panorama ekonomicheskoy mysli kontsa XX stoletiya*. Sankt-Peterburg: Ekonomicheskaya shkola, s. 59-80. [О'Брайен, Д. (2002). Теория и емпирическо наблюдение. В: *Панорама економической мысли конца XX столетия*. Санкт-Петербург: Экономическая школа, с. 59-80] (in Russian).
- Orehhov, A. (2019). Retsenziya na knigi: „Filosofiya i metodologiya ekonomiki” (pod red. L. A.Tutova); „Kontseptsii sovremennogo ekonomicheskogo znaniya” (pod red. L. A.Tutova). *Voprosy ekonomiki*, No. 10. [Орехов, А. (2019). Рецензия на книги: „Философия и методология экономики” (под ред. Л. А.Тутова); „Концепции современного экономического знания” (под ред. Л. А. Тутова). *Вопросы экономики*, No. 10] (in Russian).
- Orehkovskiy, P. (2016). Metodologiya ekonomicheskoy nauki v retrospektive. *Voprosy ekonomiki*, No. 8. [Ореховский, П. (2016). Методология экономической науки в ретроспективе. *Вопросы экономики*, No. 8] (in Russian).
- Patron, P., Nikitina, N. (2018). Sootnosheniye teorii i real'nosti v bazovykh ekonomicheskikh kursakh. *Vestnik MU. Seriya 6. Ekonomika*, No. 2. [Патрон, П., Никитина, Н. (2018). Соотношение теории и реальности в базовых экономических курсах. *Вестник МУ. Серия 6. Экономика*, No. 2] (in Russian).
- Prodanov, V. (2003). Dilemata metodologicheski individualizam – metodologicheski holizam. *Filosofski alternativni*, No. 3-4. [Проданов, В. (2003). Дилемата методологически индивидуализъм – методологически холизъм. *Философски алтернативи*, No. 3-4] (in Bulgarian).
- Prodanov, V. (2017). Osnovni filosofski metodologii v iкономическата наука. V: *Nauchni trudove na UNSS*, Том 3. Sofiya: IK – UNSS, s. 11-38. [Проданов, В. (2017). Основни философски методологии в икономическата наука. В: *Научни трудове на УНСС*, Том 3. София: ИК – УНСС, с. 11-38] (in Bulgarian).
- Robbins, L. (1932). *The Nature and Significance of Economic Science*. London: MacMillan.
- Rozmainskiy, I. (2008). O metodologicheskikh osnovaniyakh meynstriyma i geterodoksii v ekonomicheskoy teorii kontsa XIX – nachala XXI veka. *Voprosy ekonomiki*, No. 7. [Розмаинский, И. (2008). О методологических основаниях мейнстрийма и гетеродоксии в экономической теории конца XIX – начала XXI века. *Вопросы экономики*, No. 7] (in Russian).
- Ryazanov, V. (2004). Problema verifikatsii v ekonomicheskoy teorii. *Vestnik SPbU. Seriya 5. Ekonomika*, No. 3. [Рязанов, В. (2004). Проблема верификации в экономической теории. *Вестник СПбУ. Серия 5. Экономика*, No. 3] (in Russian).
- Solow, R. (2005). How Did Economics Get That Way and What Way Is It. *Daedalus*, Vol. 134, No. 4, pp. 87-100.
- Tambovtsev, V. (2020). Neproduktivnost' popytok metodologicheskogo sinteza. *Voprosy teoreticheskoy ekonomiki*, No. 3. [Тамбовцев, В. (2020). Непродуктивность попыток методологического синтеза. *Вопросы теоретической экономики*, No. 3] (in Russian).
- Todorov, V. (2007). Klasicheska teoriya, neoliberalizam i ustoychivo razvitie. *Politicheskata ikonomiya – minalo ili badeshte na iкономическата teoriya*. Nauchna konferentsiya. Varna: Izd. „Nauka i iкономika”, s. 175-184. [Тодоров, В. (2007). Класическа теория, неолиберализъм и устойчиво развитие. *Политическата икономия – минало или бъдеще на икономическата теория*. Научна конференция. Варна: Изд. „Наука и икономика”, с. 175-184.]

- икономия – минало или бъдеще на икономическата теория. Научна конференция. Варна: Изд. „Наука и икономика“, с. 175-184] (*in Bulgarian*).
- Todorov, V. (2019). Kak i zashto neoklasicheskiyat ikonomiks stana i ostava dominirashta teoriya? *Izvestiya. Spisanie na Ikonomicheski universitet – Varna*, Tom 63, No. 3. [Тодоров, В. (2019). Как и защо неокласическият икономикс стана и остава доминираща теория? *Известия. Списание на Икономически университет – Варна*, Том 63, No. 3] (*in Bulgarian*).
- Tsoklinova, M. (2014). Ikonomicheski rastezh i ustoychivo razvitie: prioriteti na novata ikonomika. *Upravlenie i ustoychivo razvitie*, No. 5. [Цоклинова, М. (2014). Икономически растеж и устойчиво развитие: приоритети на новата икономика. *Управление и устойчиво развитие*, No. 5] (*in Bulgarian*).
- Udehn, L. (2001). *Methodological Individualism: Background, History and Meaning*. London: Routledge.
- Varbanov, I. (2000). Antichniyat skeptitsizam i negovite proektsii vav vremeto. *Narodnostopanski arhiv*, No. 2. [Върбанов, И. (2000). Античният скептицизм и неговите проекции във времето. *Народностопански архив*, No. 2] (*in Bulgarian*).
- Varbanov, I. (2001a). Za nyakoi ograniчениya v prilozhenieto na matematicheskite formalizatsii v ikonomicheskata nauka. Chast parva. Gospodstvashtata metodologiya. *Izvestiya. Spisanie na IU – Varna*, No. 1. [Върбанов, И. (2001a). За някои ограничения в приложението на математическите формализации в икономическата наука. Част първа. Господстващата методология. *Известия. Списание на ИУ – Варна*, No. 1] (*in Bulgarian*).
- Varbanov, I. (2001b). Za nyakoi ograniчениya v prilozhenieto na matematicheskite formalizatsii v ikonomicheskata nauka. Chast vtora. Kriticheska refleksiya. *Izvestiya. Spisanie na IU – Varna*, No. 2. [Върбанов, И. (2001b). За някои ограничения в приложението на математическите формализации в икономическата наука. Част втора. Критическа рефлексия. *Известия. Списание на ИУ – Варна*, No. 2] (*in Bulgarian*).
- Varbanov, I. (2002). Dilemata „individualizam – holizam” v sotsialnite nauki. *Dialog* (on-line) , No. 3 [Върбанов, И. (2002). Дилемата „индивидуализъм – холизъм” в социалните науки. *Диалог* (on-line), No. 3] (*in Bulgarian*).
- Varbanov, I. (2006). Instrumentalizmat na Milton Friedman. *Dialog* (on-line), No. 4. [Върбанов, И. (2006). Инструментализмът на Милтън Фридман. *Диалог* (on-line), No. 4] (*in Bulgarian*).
- Yovkov, I., Kolev, K. (2011). Sotsialnoto равновесие като критерий за устойчиво развитие. *Ikonomicheska misal*, No. 3. [Йовков, И., Колев, К. (2011). Социалното равновесие като критерий за устойчиво развитие. *Икономическа мисъл*, No. 3]. (*in Bulgarian*).
- Zafirovski, M. (2000). Spenser is Dead, Long Live Spencer: Individualism, Holism, and the Problem of Norms. *British Journal of Sociology*, Vol. 51, No. 3.

Васил Тодоров е доктор на икономическите науки, професор в Института за икономически изследвания при Българската академия на науките, todorov.v@abv.bg

Vasil Todorov is Dr. Ec. Sc., Professor at the Economic Research Institute at the Bulgarian Academy of Sciences, todorov.v@abv.bg

THE METHODOLOGY OF NEOCLASSICAL ECONOMICS: A CONTEMPORARY DISCOURSE

Vasil Todorov

Abstract: The article presents a summarized characteristics of neoclassical economics methodology, its components, and expressed views. The identified core features of economic methodology are: apriorism; deductivism, a priori deductivism; axiomatic/postulate method; axiomatic-deductive theory building; mathematical formalization; the concept of true theory, typical for neo-classics; instrumentality; theory testing through predictions of its effect, automation, reduction and methodological individualism; ignoring the community and natural environment. Conclusions are made that (1) the leading impact factor for neoclassical economics growth is a priori and axiomatic deductivism in particular (and not methodological individualism, as commonly accepted) and (2) the primary reasons for the development of neo-classical economics in the second half of the 20th century till now, as an instrumental and not an explanatory theory, and its discrepancy with reality, are mainly due to the methodology. A question is raised: what kind of theory – instrumental or explanatory – should be taught in universities and dominate in the expert, macro-management and public space?

Keywords: economic theory; methodology; methodology of neoclassical economics

JEL codes: B41; A10